

Araştırma

AİLE MAHKEMELERİNİN İŞLEYİŞİ VE UYGULAMA SORUNLARI KONUSUNDA ANKARA'DAKİ AİLE MAHKEMELERİNDE GÖREVLİ HAKİM VE UZMANLARIN GÖRÜŞLERİ

Opinions of Judges and Specialists Who Work in Family Courts in Ankara about Functioning and Practice Problems of Family Courts

Doç. Dr. İbrahim CILGA*

* Hacettepe Üniversitesi İ.İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı; aile mahkemelerinde görev alan elamanların görüş ve düşüncelerinden yararlanarak aile mahkemelerindeki uygulamaları değerlendirmek, ilgili yasadan kaynaklanan sorunları saptamak, aile mahkemelerinin bir uzmanlık mahkemesi olarak gelişmesine katkıda bulunmak, elamanların etkililiğini ve verimliliğini yükseltmeye yardımcı olacak bilgileri üretmektir. Uzmanlık mahkemesi olarak aile mahkemesinin sorunsalı; ailenin ve içinde yaşayan tüm aile bireylerinin; kadının, erkeğin, çocukların, ailede yaşayan diğer bireylerin, mutluluğunun ve refahının barışçıl yollarla gelişmesidir. Mahkemelerde dava ve işlem konusu olan aile sorunlarına gerçekçi ve geçerli çözümler üretecek kararların alınması, mahkemede görev alan tüm sosyal bilimcilerin ortak hedefidir. Aile hizmetlerinin ve aile mahkemelerinin geliştirilmesi, bütüncü, sistematik ve disiplinler arası yaklaşımla ele alınmalıdır. Mahkeme kararlarının etkililiğini ve verimliliğini artırmak ve uygulamaları güçlendirmek için; bilim, eğitim, meslek çevreleri ile karar vericilerin ortak bir zeminde buluşmaları sağlanmalı, yasayı ve uygulamaları geliştirici, çalışma koşullarını ve işleyiş mekanizmalarını ekip çalışmasına göre yapılandırıcı bilimsel çalışmalara olanak yaratılmalıdır.

Anahtar Sözcükler: aile mahkemesi, uzmanlık mahkemesi, aile mahkemesi uzmanları

ABSTRACT

The basic aim of this research is to evaluate practises of Family Courts, to determine the problems which are caused by the law, to contribute to the improvement of Family Courts as an expertise court and to produce the knowledges which contribute to increase the effectiveness and productivity of the personnel by benefiting from the opinions and thoughts of the personnel who work in

Family Courts. As an expertise court, the problematic of family court is the improvement of the happiness and welfare of the family and all its members; women, men, children and other individuals, by peaceful means. It is the basic aim of all social scientists who work in the court to make decisions which will produce reliable and valid solutions for family problems that are the subjects of the trials. Improvement of family services and family courts should be considered as holistic, systematic and interdisciplinary. Scientific, educational and professional groups and decision makers should meet in a common basis to enhance the effectiveness and sufficiency of court decisions and strenghten the procedures. Also scientific studies should be encouraged that improve law and practices and that restructure working conditions and functioning mechanisms to implement team work.

Key words: *family court, specialty court, family court's specialties*

SORUN

Türkiye'de, Medeni Kanunda yapılan değişikliklerden sonra, toplumun temelini oluşturan ailenin; hukukunu koruyacak ve uygulayacak "Aile Mahkemeleri" nin kurulmasına karar verilmiştir. "Aile Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun", 18 Ocak 2003 günü yürürlüğe girmiştir.İlgili yasanın bir uzmanlık mahkemesinin niteliklerini taşıyacak nitelikte hazırlanamadığı, yasadaki ilke ve normların yeterli açıklıkta tanımlanmadığı, bilimsel katkı ve tartışmalardan yeteri kadar

yararlanılmadığı, farklı ülke örneklerinden sınırlı aktarmalarla yetinildiği, kurulan mahkemelerin aile hukukuyla ilgili sorunların çözümünde etkisiz kaldığı, yeni yaklaşım ve çalışma biçimlerinin uygulamaya dönüştürülemediği, eğitim çalışmasında hakimlerle, uzmanlarla ve baro ile yapılan görüşmelerde gözlemlenen sorunlardır. Tasarı aşamasında tartışılmaya başlanan (Cılga, 2002:51-59), ilk uygulamaları üzerine geniş irdeleme ve incelemeler yapılan (Baktır, 2003; Köseoğlu,2005) aile mahkemeleri kanununun değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gereği önemini korumaktadır.

"Uzmanlık Mahkemesi" olarak kurulan ve çalışmaya başlayan aile mahkemelerinin; "uygulamalarının değerlendirilmesi", günümüzde önemli bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada ele alınacak temel sorun; aile mahkemelerinde uygulamada yaşanan işleyiş sorunlarını saptamak, uzmanların durumunu değerlendirmek, uzmanlık mahkemesi olarak gelişmeyi engelleyen yasal eksiklikleri değerlendirmek ve bu alanlarda bilimsel tartışma ortamı yaratacak bilgilere ulaşmaktır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Aile mahkemeleri; toplumsal değişme sürecinde oluşanı aile sorunlarını, aileyi oluşturan tüm bireylerin hak ve çıkarları ile kamu yararını gözetecek çözümlüne yardımcı olan, çağdaş

adalet sistemi içinde yer alan bağımsız yargı kurumlarındandır. Bağımsız uzmanlık mahkemesi niteliğini taşıyan aile mahkemesi, çağdaş toplum ve devlet düzeninin bir gereğidir. Çağdaş devlet yapısının anayasal dayanakları çerçevesinde, güçler ayrılığı ilkesine göre nitelik ve işlevsellik kazanan yargı sistemi bağımsızdır. Yargıçların bağımsızlığı, kişilerin hak ve özgürlüklerinin güvencesidir. Yargıçların bağımsızlığı onların kararlarını verirken özgür olmaları, her türlü endişeden, maddi ve manevi baskı etkilerden uzak bulunmaları demektir (Turan,1997:23-28). Aile mahkemesi; hukuk mahkemesi olarak asliye hukuk mahkemesi niteliklerini taşıyan, yargıç bağımsızlığına dayalı, aile hukukundan doğan dava ve işlemlerle görevli, yapısında hakim yanında uzmanların da çalıştığı bir uzmanlık mahkemesidir. Türkiye’de aile mahkemeleri; adli yargı alanında devletin hukuk mahkemelerindeki yargı faaliyetlerini gerçekleştiren, özel hukuktan doğan anlaşmazlıkların bakıldığı, tabii hakim ilkesiyle ters düşmeyen, yargı bağımsızlığının temel olduğu, aile hukukundan doğan bazı dava ve işleri görmek, aileyi bir arada tutmak ve sorunlarını barışçıl yollarla çözmek üzere ihtisas mahkemesi olarak kurulan, genel, özel ve medeni kanundaki aile hukukuna ilişkin usuller yanında, aile mahkemesine özgü usul hükümlerinin uygulandığı, bünyesinde uzmanların görev aldıkları, ilgili dava ve

işlemlerin görülmesine uzmanların etkin olarak katılıp sorumluluk yüklendikleri, ekip çalışması yaklaşımına ve mesleki etik ilkelere göre dava ve işlemlerin görülmesine yargılama öncesinde, yargılama sürecinde ve sonrasında katıldıkları uzmanlık mahkemeleridir (Baktır, 2003: 15-85; Cılga,2002:54-59; Karagülmez, Ural, 2003:16-137).

Çağdaş toplum düşüncesini hedefleyen yeni Medeni Kanun; toplumsal gelişme doğrultusunda oluşan gereksinimlere yanıt veren, uluslararası sözleşmelerdeki ilke ve normlara paralel düzenlemeler getiren, karşılaştırmalı hukuk alanındaki gelişmeleri dikkate alan, aile hukuku alanında kadın- erkek eşitliğini temel alan, düzenlemelerde kadını ve erkeği esas alan, tanıma, babalık, evlat edinme, vesayet, soy bağının kurulması, miras hakları, eşler arasındaki mal rejimi ve saklı haklar konularında yeni düzenlemeler içeren, kolay anlaşılır bir dille yazılan nitelikleri taşımaktadır. Aile Mahkemeleri bu doğrultuda yapılan değişiklikleri tamamlayan bir düzenleme olmuştur. Uzmanlık mahkemesi olma niteliği yönünden aile mahkemelerinin güçlendirilmeye gereksinimi vardır (Cılga,2002:52-54). Aile Mahkemeleri ile getirilmek istenilen yenilik, Baktır’a göre; daha önce sulh ve asliye hukuk mahkemelerinde görülen davaların daha uzman bir kadro ile çözümlenmesidir. Yani bu mahkeme-

lerde yeni olan bakılacak dava ve işler değil, onlara bakış ve çözüm tekniğindeki yeniliklerdir (Baktır,2003:7). Uzman kadronun dava ve işlere yeni bakış açısı ve çözüm tekniği ile yaklaşımının sağlanması yeniliğin özünü oluşturmaktadır. Davalara bakış ve çözüm tekniklerinin bilimsel olarak tanımlanması ve uygulanması gereği ortaya çıkmaktadır. Yeniliğin bilimsel tanımı ve uygulanabilirliği sağlanmadan, yeni düzenlemelerin sağlayacağı katkılar üretilmez. Uygulayıcıların çabaları, ara modeller, ara çözümler ve açılımlar üretebilir ve giderek gelişmeyi engelleyebilir. Tüm çalışanların işlevsel olduğu bir uygulama yaklaşımı geliştirilmesi önem kazanmaktadır (Payne, Adams, Dominelli,2002:1-10). Uygulamadan gelen aile mahkemesi alanında hakim olarak uzmanlaştığını belirterek, birikim ve deneyimlerini kitaba dönüştüren Köseoğlu; bu yeniliği genişleterek, Yeni Medeni Kanununun aile üzerinde tam bir müdahale sistemini benimsediği görüşüne ulaşmakta ve aile mahkemeleri kanununun da aynı doğrultuda çıkarıldığını eklemektedir. Her iki kanun hükümleri birlikte ele alındığında Aile Mahkemelerinde farklı bir yargılama usulünün uygulanacağı düşüncesini paylaşmaktadır (Köseoğlu,2005:245).

yargılama usulünü uygulayarak yargılaması görüşü, aile mahkemesinin uzmanlık mahkemesi niteliklerini tanımlayıcı olmaktadır. Aile üzerinde tam bir müdahale sisteminin benimsendiği konusundaki görüşün açılımı yapılacak olursa, burada vurgulanan "müdahale"; çağdaş, demokratik ve laik toplumda, aile mahkemesinde görev alan tüm hakim ve uzmanların bilimsel bilgi ve ilkelere dayalı, bilim ve meslek etiğine göre gerçekleştirdikleri çalışmaları kapsamaktadır. Bu çalışmalar; aile mahkemesinin amacı çerçevesinde, toplumun ve ailenin gelişmesi hedefi doğrultusunda, ailenin ve aileyi oluşturan tüm bireylerin barışçıl yollardan sorunlarının çözümüne yardımcı olunması, ailenin birliğinin korunması, aile bireylerinin temel hak ve özgürlükler ile sosyal ve ekonomik haklardan yararlandırılması, ailenin yaşam kalitesinin yükselmesine yardımcı olarak mutluluğunun ve refah düzeyinin yükselmesine destek olunması, ailede ilişki ve etkileşim mekanizmalarını temel alarak sorunların çözümüne ortam ve olanak sağlanması boyutlarını kapsamaktadır. Bu çalışmaların; bilimsel yaklaşım, yöntem ve tekniklerle gerçekleştirilmesi uzmanlık mahkemesi niteliğinin uygulamaya dönüşmesinin biricik yoludur (Cılga, 2004:33-36).

Uzman kadronun dava ve işlere yeni bakış açısı ve çözüm tekniği ile yaklaşması görüşü yanında, farklı bir

Uzmanlık mahkemesi olarak aile mahkemesinin sorunsalı; ailenin ve içinde yaşayan tüm aile bireylerinin;

kadının, erkeğin, çocukların, ailede yaşayan diğer bireylerin, mutluluğunun ve refahının gelişmesidir. Toplum içinde oluşan ve yaşamını sürdüren ailelerin mahkemelerde dava ve işlem konusu olan sorunlarının saptanması, gerçekçi ve geçerli çözümler üretecek kararların alınması mahkemede görev alan tüm sosyal bilimcilerin ortak hedefidir. Ailenin ve aile bireylerinin barışçıl bir ortamda ve eşitlik içinde yaşaması için, ailenin sorunlarının çözümüne yardımcı olarak yaşam kalitesini yükseltmek, adalet, eşitlik ve özgürlük ilkelerini temel alarak, ailenin; ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve psikolojik olanaklardan yararlanması koşullarını bilimsel ve mesleki çabalarla geliştirmek aileye yönelik hizmetlerin ve aile mahkemelerinin temel hedefi olmalıdır. Bir ülkedeki aile mahkemesi kuruluşunu, işleyişini ve etkililiğini; bütüncül, sistemci ve disiplinlerarası yaklaşımla ele almak gerekir. Uzmanlık mahkemesinin anlayışı, yapılanması ve uygulamaları bu doğrultuda düşünülmelidir. "Aile adalet sistemi"nin geliştirilmesi, bu düşüncelerle ele alınabilir.

Aile mahkemesi; laik devlet ilkesini temel alan, çağdaş devlet ve düzeninin gelişmesine, Medeni Kanun uygulamaları ile yardımcı olan bir yargı kurumudur. Aile mahkemesi; hukuk devletinin anayasal nitelikleri doğrultusunda kurulan adli yargı sisteminin bir alt sistemidir ve sosyal

devlet ilkesinin gerekleri doğrultusunda oluşturulan sosyal kurumlar açısından yararlanır. Aileye, kadına, erkeğe, çocuğa, gence, yaşlıya, çalışana çalışmayana yönelik toplumsal koruma, yardım ve hizmet kurumlarını kararları ile harekete geçirir. Aile mahkemesinin etkililiği, sosyal devlet örgütlenmesinin gelişmişlik düzeyi ile yakından ilişkilidir. Anayasadaki kişi hak ve özgürlüklerinin, sosyal ve ekonomik hakların tanımlanması, bu hakların düzenlenmesi, yararlandırılması, korunması ve geliştirilmesi düzeyi ile ilişkilidir. Aile Mahkemesi; çağdaş toplum yapısı içinde adli yargı sürecini işletirken, haklar alanında yapılan yasal ve idari düzenlemeleri de harekete geçirecek kararlar alır. Dünyadaki örneklerine bakılacak olursa, aile mahkemelerinin kuruluş amacı, yapısı ve işleyişi açılarından farklılıklar gösteren bir uzmanlık mahkemesi olduğu görülür. Türkiye'de bu konudaki tek ve kapsamlı temel çalışmayı aile mahkemeleri kurulmadan önce, 2000 yılında; Sirmen, Koçhisaroğlu, Tanrıver, Süral ve Tercan yapmışlardır. Karşılaştırmalı hukuk açısından, farklı ülkelerdeki mahkemeleri incelenmiş ve Türkiye'de aile mahkemelerinin kurulmasında yararlanılabilecek bir model önerilmiştir. Taslak hazırlığında bu model önerisinden yararlanılmadığı, Almanya'daki oluşuma bakarar, sınırlı bir aktarma ile yetinildiği anlaşılmaktadır (Sirmen, Koçhisaroğlu, Tanrıver, Süral, Ter-

can, 2000:1-32; Bakır,2003:31-34; Kömürçüyan,2005:24 -42).

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı; aile mahkemelerinde görev alan elemanların görüş ve düşüncelerinden yararlanarak uygulamaları değerlendirmek, ilgili yasadan kaynaklanan sorunları saptamak, aile mahkemelerinin bir uzmanlık mahkemesi olarak gelişmesine katkıda bulunmak, elamanların etkililiğini ve verimliliğini yükseltmeye yardımcı olacak bilgileri üretmektir.

Bu amaca uygun bilgileri üretebilmek için, aile mahkemesinde çalışanların profilini saptamak, uzmanlık mahkemesinde görülen dava konularını belirlemek, aile sorunlarının çözümünde uzmanlık mahkemesinin etkililiğini, uzmanlık mahkemesinde ekip çalışmasının gerçekleşme düzeyini, ilişki ve etkileşim tarzlarını, elemanların birlikte çalışma sürecinde yaşadıkları ilişki sorunlarını, mahkemeye başvuran aileler ile elemanlar arasındaki mesleki ilişki ve etkileşimin düzeyini, mahkemede görev alan uzmanların ilgili yasadaki açıkça tanımlanmamış olan görev ve sorumluluklarının neler olması gerektiğini, aile mahkemesindeki davalarda görev yapan avukatların mesleki yaklaşımlarına ilişkin görüşleri ve aile mahkemesi kanunuyla ilgili uygulamada yaşanan sorunları saptamak ait amaçlar olarak düşünül-

müştür. Türkiye’de aile adalet sisteminin gelişmesine katkıda bulunmak çalışmanın temel hedefidir.

YÖNTEM

Aile mahkemelerinin kuruluş sürecinin başında olması, ilk uygulamalara ilişkin bilgilerin üretilmesinin önemini arttırmaktadır. Uygulamaların eleştirel olarak değerlendirilmesi, bütüncül yaklaşımla irdelenecektir. Aile mahkemelerinde gerçekleştirilecek uygulamalarda, eleştirel bakış ve ailelerle eleştirel sosyal hizmet çalışmaları önem kazanmaktadır (Payne, Adams, Dominelli, 2002:1-12). Bu nedenle, durum saptayıcı ve tanımlayıcı bir araştırma modeli tasarlanmıştır. Türkiye’de aile mahkemelerinde uygulamanın içinde bulunan hakim ve uzmanların görüş ve düşüncelerini saptamaya yönelik bu ilk çalışma, yeni araştırmalara temel oluşturacaktır. Bu araştırma; gelecekte daha kesin araştırma sorularının veya sınırlanabilir hipotezlerin üretilmesine, hangi spesifik soruların ele alınmasına ve hangi işlemlerin takip edilmesi gerektiğini anlamaya yol gösterecektir. Bundan sonraki araştırmaların sistematikliğini ve kuramını yönlendirmeye yardımcı olmak hedeflenmektedir (Miller,1996:23-5).

Aile mahkemelerindeki uygulamaların durumu, görevli elemanların ilişkileri, örgütlü faaliyetleri, iletişim süreçleri ve uygulamalarda öne çıkan politikalar açıklığa kavuşturulacaktır.

Somut veriler toplamak, sorunları saptamak ve var olan uygulama koşullarını belirlemek hedeflenmektedir(Erdoğan,1998:60-61).

Uzmanlık mahkemesinde görevli hakim ve uzmanların çalışmalarında egemen olan zihniyetlerini sorgulamak, davranışlarının altında yatan değer yargılarını belirlemek önem kazanmaktadır. Varolan yasal düzen içinde, uzmanlık mahkemesinde çalışan uygulayıcıların anlayış, tutum ve davranışlarını saptamak, gelişimsel açıdan somut çözüm önerilerini ortaya koymak tanımlayıcı araştırmanın çerçevesini oluşturacaktır (Şeker,1986:34-41).

Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara'daki aile mahkemeleri oluşturmaktadır. Mahkemelerin kuruluşu Ankara ve İstanbul illerinden başlatılmış, diğer illerdeki kuruluşlar süreç içinde tamamlanmıştır. Yasada öngörüldüğü gibi, tüm Türkiye'de 157 aile mahkemesi kurulmuştur. Mahkemelere uzman atamaları, tamamlanma sürecindedir. Kurulan mahkemelerin 14'ü Ankara'dadır. Ankara'daki gelişmelerin diğer aile mahkemelerine örnek oluşturacağı düşünülmektedir. Ankara'daki tüm aile mahkemelerinde görevli elemanlar kapsama alınmıştır.

Gereksinim duyulan veriler anket ile toplanmıştır. Anket uygulaması, Ankara Barosu ile ortaklaşa geliştirilen bir eğitim çalışmasının başlangıcın-

da yapılmıştır. "Aile Mahkemesi Uzmanları Atölye Çalışması" olarak, Ankara Barosu ile birlikte planlanan eğitim çalışması,10-11 Şubat 2006 tarihlerinde Ankara'da Baronun eğitim biriminde gerçekleştirilmiştir. Eğitime katılanların tümüne, (nöbetçi mahkeme olarak görev yapan bir hâkim dışında 13 hâkim ve 14 mahkemede görevli 18 uzman olmak üzere toplam 31 kişi) anket uygulanmıştır.

Derlenen veriler, SPSS programından yararlanılarak değerlendirilmiş ve tablo düzenlemeleri yapılmıştır. Elde edilen veriler; mesleklere göre dağılımları saptamak ve farklılaşmaları değerlendirmek amacıyla, hâkim ve uzmanlara göre gruplandırılmıştır. Bulgular, yüzde (%) dağılımına göre değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

BULGULAR

Aile Mahkemesinde Çalışan Elemanların Profili

Uzmanlık mahkemesi olarak tanımlanan aile mahkemelerinde görev alacak hâkim ve uzmanların nitelikleri önemli bir göstergedir. İlgili yasanın 3.maddesinde hâkimlerde; atanacakları bölgeye veya bir alt bölgeye hak kazanmış olmak, adli yargıda görevli olmak, evli ve çocuk sahibi olmak, otuz yaşını doldurmuş olmak ve tercihan aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış olmak ölçütleri getirilmiştir. Mahkemede uz-

man olarak görev alacak sosyal çalışmacı, psikolog ve pedagoğ gibi elemanlarda aranılan niteliklerde, yasanın 5.maddesinde; tercihan evli olmak, tercihan çocuk sahibi olmak, tercihan otuz yaşını doldurmuş olmak ve tercihan aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olmak ölçütleri getirilmiştir (Karagülmez, Ural, 2003:137-150). Hâkimlerde açık nitelik tanımlaması ağırlık kazanırken, uzmanlarda aranılan niteliklere esneklik getirilmiştir. Hâkimlerde kişisel yeterliliklerde; alan deneyimi, evlilik, aile ve çocuk deneyimi ile otuz yaş düzeyi kesin aranılan ölçüt olarak düzenlenirken, bu kriterler uzmanlarda esnek hale getirilmiştir. Uzmanlarda alan ve aile deneyimi ile yaş kriteri esnetilmiştir (Cılga,2002).Bilimsel açıdan, aile sorunları konusunda lisansüstü eğitim yapmış olmak kriterine esneklik getirilmesi, bilimsel uzmanlığın zayıflamasına neden olacaktır. Üniversitelerin ilgili bölümlerinin bu tür programları açma girişimleri ve aday elemanların aile sorunları konusundaki lisansüstü programlara yönelme eğilimlerini zayıflatacak bir sonuç doğurabilir.

Aile Mahkemesinde çalışan elemanların profilleri; yaş, cinsiyet, elemanların kendilerini görülen davalar konusunda uzmanlaşmış olarak değerlendirmeleri ve elemanların bugüne değin en çok baktıkları dava konuları açısından ele alanmıştır. Elemanlar-

dan derlenen veriler, aile mahkemesinde iki farklı kuşağın bir arada çalıştığını göstermiştir. Genç yetişkinlik çağındaki (% 45.16) uzmanlar ile yetişkinlik çağındaki hâkimler (%54.84) bir aradadır. Kuşak farklılığı, önemli bir bulgu olarak ortaya çıkmıştır. Hâkimler ile uzmanlar arasındaki kuşak farklılığının iyi bir yöneltme sağlanabilirse deneyimliden deneyimsizce başarılı bir mesleki sosyalleşme ve yetişme ortamı yaratılabileceği belirtilmelidir. Böyle bir etkileşimin yaratılmaması durumunda; kuşaklar arası çatışmaların ortaya çıkabileceği, zihniyet yönünden, dava ve işlemlere farklı bakış açılarının ortaya çıkabileceği, karşılıklı ilişkiler ve kabul düzeyleri açısından sorunlar doğabileceği söylenebilir.

Aile mahkemesinde çalışanların cinsiyet dağılımı, görevlilerin toplumsal konumlarını tanımlamada önemli bir göstergedir. Kadın ve erkek çalışanların benzer oranlarda görevli olması, uzmanlık mahkemesinde görülen aile uyuşmazlıkları alanlarına kadın ve erkek bakış açılarının yansımaları bakımından önemlidir. Aile mahkemesinde çalışanların cinsiyet durumuna ilişkin veriler, kadın çalışanların (%51.61), erkeklere göre (%48.39) çoğunlukta olduğunu göstermektedir. Bu fark, psikolog olarak görevli elemanların tümünün kadın olmalarından kaynaklanmaktadır. Erkek elemanlar arasında ön sırayı (%25.81) hakimler almaktadır. Erkek

sosyal çalışmacı (%6.45), erkek pedagoğ oranı (%16.13)'tür. Aile mahkemesinde çalışanlar arasında kadın oranı en yüksek meslek grubu (%22.58) psikologlardır. Aile mahkemelerinde, erkek psikolog bulunmamaktadır. İkinci sırada ise kadın hakimler (%16.13) yer almaktadır. Kadın sosyal çalışmacılar (%9.68), kadın pedagoğlar ise (%3.23)'tür. Erkek eleman oranı en yüksek meslek grubu (% 25.81) ile hakimlerdir. Sosyal çalışmacılar arasında erkeklerin oranı (%6.45), pedagoğlar arasında erkek olanların oranı (%16.13)'tür. Uzman olarak görevli sosyal çalışmacılar arasında kadın elemanların oranı (%9.68) erkeklerden (%6.45) fazladır. Tüm meslek grupları arasında, kadın ve erkek çalışanlar arasında dengeli bir dağılım bulunmamaktadır.

Uzmanlaşma Durumları ve Uzmanlık Mahkemesinde Görülen Dava Konuları

Aile hukuku alanına giren uyuşmazlıklar gitgide karmaşık bir görünüm göstermekte ve çözüme kavuşturulmaları uzmanlık gerektirmektedir. Anayasanın 41. maddesi uyarınca aile toplumun temelini oluşturduğundan, bu alana ilişkin uyuşmazlıklar, olağan uyuşmazlıklardan farklı olarak, hayati bir önem taşımakta, yalnız bireysel çıkarları değil, toplumsal çıkarları ve kamu düzenini de doğrudan doğruya ilgilendirmektedir (Sirmen, Koçhisaroğlu, Tanrıver,

Süral, Tercan, 2000:2). Bu nedenle, uzmanlık mahkemesi olarak kurulan aile mahkemelerinin uzmanlık düzeylerini uygulamada sergilemeleri beklenir. Uzmanlık, görülen dava ve ilgili işlemler konusunda gerçekleştirilen işlemlere, süreçlere ve kararlara somut olarak yansır. Uzmanlık mahkemesi niteliğinin oluşumu ve gelişmesi, elamanların atanmasında arınan niteliklerle ilgili olduğu kadar, uygulama içinde kazanılan deneyimlerle de ilgilidir. Kuruluşundan bu güne kadar üç yıl geçen aile mahkemelerinde görev yapan hâkim ve uzmanların gördükleri davalar konusunda kendilerini uzmanlaşma açısından değerlendirmeleri gösterge olarak ele alınmıştır.

Mahkemelerde görevli tüm elemanlar arasında, kendilerini aile mahkemesi alanında uzmanlaşmış olarak görenlerin oranı %54.84'tür. Kendilerini uzmanlaşmış olarak görmeyenlerin (% 45.16) oranı da anlamlı bir yoğunluktadır. Çalışan her iki kişiden birinin kendini uzmanlık kazanmış olarak görmesi ne kadar önemli ise, diğerinin de kendini uzmanlaşmış olarak görmemesi o kadar önemlidir. Meslek türleri açısından bakılacak olursa; hâkimlerin tümüyle (%41.94) kendilerini uzmanlaşmış olarak görmelerine karşın, uzmanlar arasında benzer bir eğilim gözlenememektedir. Uzmanların toplam oran olarak %12.90'ı, kendisini uzmanlaşmış görürken, kendini uzmanlaşmış ola-

rak görmeyen uzmanların toplam oranı % 45.15'i bulmaktadır. Aile Mahkemelerinde kendisini uzmanlaşmış olarak gören tüm hâkimler yanında, kendisini uzmanlaşmış olarak görmeyen elemanlar bir arada çalışmaktadır.

Aile Mahkemeleri Kuruluş Kanununun 4. maddesine göre; Medeni Kanuna göre aile hukukundan doğan dava ve işlemler ile uluslararası hukuk alanında aile hukukuna ilişkin görev ve işlemler ve kanunla verilen diğer görevler bağlamında Ailenin Korunmasına Dair Kanundan kaynaklanan görevler kapsamında geniş bir görev alanı bulunmaktadır. Aile mahkemesinde çalışan tüm elemanlar, geniş bir görev sorumluluğu ile çalışmaktadırlar. Uygulama ortamında edinilen uzmanlık, geniş görev alanı ile ilgilidir. Hâkimlerin atanmasında (madde:3); atanacakları bölgeye veya bir alt bölgeye hak kazanmış olmalarının bir nitelik olarak aranılması, onların aile mahkemesi görevleri alanında uzmanlaşmalarını sağlamaktadır.

Aile mahkemesinin görevlerini oluşturan, çalışan hakim ve uzmanların uzmanlık alanlarının çerçevesini tanımlayan dava ve işler mahkemelere ne sıklıkta yansımaktadır? İlgili yasadaki tanımlanan görevler konusundaki aileye ilişkin anlaşmazlıklar arasında öne çıkanlar hangi konulardır? Toplumsal yapı içinde aileye ilişkin yaşam koşulları hangi anlaşmazlıkla-

rı daha yoğun olarak mahkemelerin gündemine getirmektedir? Deneyimli hâkimler yanında çalışan uzmanların öncelikle hangi konularda yetişmeleri ve uzmanlık kazanmaları söz konusudur? Bu soruların yanıtlarını saptamak için hâkim ve uzmanlara; aile mahkemesinde en çok baktıkları davalar sorulmuştur. Aile mahkemelerinin yasa ile çizilen görev alanları çok geniş olmasına karşın, uygulamada öne çıkan dava konuları beş ana alanda yoğunlaşmaktadır. Tüm çalışanların en çok baktıkları dava konuları sırasıyla; boşanma (%96.77), velayet (% 61.29), evlat edinme (%61.29), nafaka (%51.61) ve kişisel ilişki kurulması (%38.71)'dir. Aile hukukuyla ilgili davalarda, boşanma davalarının öne çıkması, aile mahkemelerini boşanma mahkemeleri haline getirecek yoğunluktadır. Ailenin birliğini sürdürememesi, eşlerin yaşadıkları sorunları çözememeleri nedeniyle, dağılma aşamasına gelme noktasında, mahkemeye başvuru yapılmaktadır. Nafaka davaları, velayet ve ilişki kurulması işleri, yine boşanma ve ailede eşler arasındaki çatışmalara ilişkindir. Aile mahkemelerinde çalışan hâkim ve uzmanların belirtilen alanlarda uzmanlaşmaları gerekmektedir. Boşanma davaları yanında, çocuk sahibi olamayan eşlerin evlat edinme amacıyla aile mahkemesine başvurmaları önemli bir eğilimdir. Çocuk sahibi olamama konusu, evli çiftler arasında yaşanan en önemli sorun olarak gözlen-

mektedir. Türkiye'de aile mahkemeleri; aile odağında ve Medeni Kanundan kaynaklanan geniş görevler çerçevesinde yapılandırılmasına karşın, mahkemeler, uygulamada boşanma ve evlat edinme davaları ile dar bir işlevselliğe yönelmektedirler. Son dönemlerde, aile sorunlarının yoğunlaşması ve boşanma eğilimlerinin artması, mahkemelerin dava konularını bu alana yöneltmektedir.

Aile mahkemesinde en az bakılan davalar; mal rejimi (%16.13), babalık (%16.13), soy bağı kurulması (%9.68), eşya çeyiz alacağı (%6.45), şiddet (%6.45), koruma tedbiri (%3.23), maddi ve manevi tazminat (%3.23), tanıma (%3.23), evlilik birliğinin devam etmesi (%3.23), cinsel bozukluğun karşıya yüklenmesi (%3.23) ve çocuk dinlemedir (%3.23). Medeni kanunda yapılan yeni düzenlemeler kapsamında; eşya ve çeyiz alacağı, maddi ve manevi tazminat ve mal rejimine ilişkin uyuşmazlıkların mahkemeye yansımaması önemlidir. Aile içinde yaşanan şiddet olaylarının artmasına karşılık, sorunların mahkemelere gelmemesi düşündürücüdür. Çocuğun kimliğinin tanınması, çocuğun dinlenmesi ve çocuğun korunması konularında aile mahkemeleri henüz işlevsel olamamaktadır. Evlilik birliğinin devamı konusundaki dava sayısının azlığı, boşanma davalarının arttığı bir dönemde barışçıl çö-

züm arayışlarının sınırlılığı yönünden önemli bir göstergedir.

Hakim ve Uzmanların Usul Yönünden Yaklaşımları

Uzmanlık mahkemesinin yasa ile tanımlanan özel mahkemelerle olma nitelikleri, çalışanların davranışları ile uygulamaya dönüşür. Uzmanlık mahkemesinden beklenen özellikler, yasalara uygun olarak, hakim ve uzmanların çalışma yaklaşımlarını belirler. Bir uzmanlık mahkemesinin yaklaşımı, davaların görülmesi ve işlemlerin yapılması sürecinde; çalışanların değer, tutum ve davranışları ile tüm taraflar arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşimin niteliğine yansır. Mahkemedeki görev, statü ve rol farklılaşmalarına göre değişik görünüşler kazansa bile, süreç içinde ortak bir yaklaşım olarak algılanır ve somutlaşır. Uzmanlık mahkemesinin etkililiği ve verimliliği uygulamada öne çıkan yaklaşımın boyutlarına göre nitelik ve nicelik kazanır.

Aile mahkemesinde aile hukuku ile ilgili dava ve işlemlere özgü yaklaşım boyutunu tartışmaya açmak ve gerçekleştirilen yaklaşımı saptamak için; aile sorunlarını barışçıl yollarla çözümedeki etkililik, aile sorunları konusunda uyarı ve uzlaştırma işlevi, elamanlar arasında ilişki ve etkileşim ile ekip çalışması, mahkemeye gelen aile bireyleri ile mahkemenin ilişki ve etkileşimi ile elamanların avukatlara bakış açıları değişkenleri temel

alanmıştır. Türkiye'deki aile mahkemelerinin aile sorunlarını; saygı, sevgi ve hoşgörü ilkelerini gözeterek barışçıl bir yolla çözmeleri esastır. Genel dağılıma bakıldığında etkililik oranı % 83.87 'dir. Mahkemeleri bu konularda etkisiz ve çok etkisiz görenlerin toplam oranı % 16.13'dir. Uzmanlık mahkemesi olma sürecindeki aile mahkemeleri, çalışanlarına göre, ilkeleri doğrultusunda ve barışçıl çözüm üretmede çok etkisiz değildir. Beş dereceli skalada en çok yığılım gösteren değişken % 48.38 ile kısmen etkili olma görüşüdür. Etkililik derecesi yükseldikçe yığılım oranı azalmaktadır. Genelde tanımlanan ilkelere ve benimsenen yola göre mahkemelerin çok etkili olmadıkları belirtilmelidir.

Gelişme sürecinde ortaya çıkan bu görünüm; olumlu ve gelişmeye açık bir alandır. Bu görünüm hakim ve uzmanlara göre ortak bir kanı olarak ortaya çıkmaktadır. Aile sorunları konusunda uyarı yapma ve uzlaştırmacı olma işlevi, uzmanlık mahkemesinin en özel işlevidir. Sorunlara barışçıl çözüm üretebilmek bu alandaki işlevlerin gerçekleşmesi ile yakından ilgilidir. Hakim ve uzmanların uyarı ve uzlaştırma mekanizmalarını etkili biçimde işletme durumları konusundaki görüşleri alınmıştır. Verilere göre; aile mahkemelerinin aile sorunları konusunda; uyarı ve uzlaştırma mekanizmalarını işletmede etkisiz kaldığı (% 77.42) anlaşılmaktadır. Bu

görüş hakim ve uzmanlar arasında yaygındır. Temel amaç ve hedef yönünden etkisiz kalan aile mahkemelerinin gelişmesi yapısal ve kurumsal risklerle karşı karşıyadır. Risklerin kaynakları; ailelerin yapısına, ailenin yaşam kalitesine, eşlerin zihniyetlerine ve sorun çözme stratejilerine bağlı olduğu kadar, mahkemelerde öne çıkan çalışma tarzlarına, ilişki ve iletişim düzeyine yaşanan sorunların boyutlarına da bağlıdır.

Aile mahkemesinde görevli tüm elemanlara; aralarında, etkili, verimli, uyumlu bir işbirliği ve ekip çalışması anlayışının olup olmadığı sorulmuştur. Görüşlerin ortaya çıkardığı genel dağılıma bakıldığında; evet diyenlerin oranı % 54.84, hayır diyenlerin oranı %45.16'dır. Yaklaşık her iki kişiden biri olumlu biri de olumsuz görüş bildirmektedir. Hakimler arasında etkili, verimli, uyumlu bir işbirliği ve ekip çalışması anlayışı var diyenler (% 32.26) çoğunluktadır. Uzmanlar arasında ise; etkisiz, verimsiz, uyumsuz bir ilişki var ve ekip çalışması anlayışı yok diyenler çoğunluktadır (Sosyal çalışmacı: %12.90, Psikolog % 16.13, Pedagog %6.45, toplam:%35.48). Hakimler gibi düşünen meslek gurubu pedagoglardır. Pedagogların arasında bu soruya evet diyenlerin oranı %12.90'dır. Çalışma yaklaşımı konusunda, aynı ortamda çalışan elemanlar arasında iki farklı algılamanın gözlenmesi düşündürücüdür.

Bu nedenle, aynı aile mahkemesinde görevli elemanlar arasında; etkili, verimli, uyumlu bir işbirliğinin ve ekip çalışması anlayışının oluşmamasına neden olan sorunların ele alınması gereklidir. Bu amaçla, hakim ve uzmanlara bu konu sorulmuştur. Aile mahkemesi ortamında; çalışma yaklaşımında bir sorun olmadığını belirtenlerin (% 54.84) çoğunlukta olduğu görülmektedir. Çoğunluğu hakimlerden (%32.26) oluşan bu grup içinde, aynı görüşe katılan uzmanların oranı (%22.58) önemli bir ağırlığa sahiptir. Bu eğilim, Ankara'daki 14 mahkemeden bir bölümünde işbirliğine dayalı ekip çalışması anlayışının gelişmiş olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, bir grup mahkemede ise, henüz etkili bir işbirliği ve ekip çalışması geliştirilememiştir. Daha çok uzmanlarca ifade edilen sorunlar, bu mahkemelerdeki işleyişe ilişkin yaşanan temel sorunlar olarak değerlendirilebilir. Çalışma anlayışında ve tarzında sorun var diyen elemanlar arasında en çok yığılım (%16.13) gösteren sorun; meslek ve disiplinler arasında farklı yaklaşım ve farklı bakış açılarının bulunması sorunudur. Çoğunlukla uzmanların dile getirdiği ve az sayıda hakimlerin de katıldığı bu sorun, sosyal bilimlerin bütünlüğünde, yaklaşım, anlayış, diyalog ve çalışmalar düzeylerinde ilişkilerin geliştirilmesini gündeme getirmektedir. Bilim, eğitim ve meslek çevrelerinin sorumluluğunda geliştirilebilecek etkileşimlerin uygulama ortamını

etkilemesi ve geliştirici sonuçlar yaratması beklenir.

Çalışma ortamında sorun olduğunu belirten ve tümü uzmanlardan oluşan (%12.90) grubun dile getirdiği sorun aile mahkemesi yasası ile ilgili eleştirileri içermektedir. Uzmanların önemli bir grubuna göre, çalışma ortamında yaşanan sorunlar yasadan kaynaklanmaktadır. Herkesin görev tanımını yasadaki yetersiz ve anlaşılır değildir. Çıkarılacak bir yönetmelikle görevler açıkça tanımlanmadığından görev-sorumluluk sorunları doğmaktadır. Dosyaların uzmanlara dağıtılmasında, fikir alışverişi yapılmasında ve değerlendirmede sorunlar oluşmaktadır. Bu nedenle ekip çalışması gerçekleştirilmemekte ve doğru kararlar alınması zorlaşmaktadır. Öne çıkan bu sorunlar, meslekler ve disiplinler arasında farklı yaklaşımların bulunduğu ve yasadaki elemanların görev ve sorumluluklarının yeterli açıklıkta yapılmadığı görüşlerinde toplanmaktadır. Bunun dışında, çok az sayıdaki (%6.45) hakim ve sosyal çalışmacı tarafından dile getirilen soruna göre; uzmanlar çok genç ve deneyimsizdir. Görevleri konusunda yeterli bilgileri yoktur ve eğitilmeleri gereklidir. Uzmanların genç olması vurgusu ve eğitim gereksiniminin dile getirilmesi önemlidir. Bunun yanında, uzmanlardan çok düşük orandaki (% 6.45) bir grup, sorunu; hakimlerin kendilerini ekibin bir parçası olarak değil, kendilerini uzmanların üzerinde algı-

lamalarına bağlamaktadırlar. Dosya konusunda hakime görüş bildirmenin tek etkileşim olduğunu, sonraki aşamalarda hakimin uzmanı çağırıp davanın gidişatı üzerine fikir sormadığını belirten bu grup, sorunun nedenini bu anlayışla ilişkilendirmektedir. Uzmanlık mahkemesinde ilişki ve iletişim konusu, çalışanlar arasında olduğu kadar, mahkeme ile davanın tüm tarafları ile ilişkiler de önemlidir. Aile mahkemesi hakimi ve uzmanları ile aile bireyleri arasındaki ilişkiler, uzmanlık gerektiren bir düzeyde gerçekleşmelidir. Uzmanlık mahkemesi elemanları; aile bireyleri ile bilimsel ve mesleki bilgiler temelinde, mesleki etik ilkelere dayalı bir iletişim kurmalıdırlar. Medeni Kanunun ilkeleri, normları ve uygulama şekli konusundaki yasaları temel alan, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununu hükümlerine uygun, aile mahkemesi yargılama usulleri ve aşamalarına göre gelişen mesleki ilişkiler uzmanlık mahkemesinin en güçlü yanı olmalıdır.

Bu konuda, uygulamanın içindeki hakim ve uzmanların görüşleri büyük önem kazanmaktadır. Aile mahkemesi ile aile bireyleri arasındaki mesleki ilişkilerin niteliği konusunda görüşlerini belirtenler, yapıcı ve geliştirici bir anlayışla ilişkileri tanımlamışlardır. Aile mahkemesini bir genel mahkeme olarak algılayan ve ilişkileri tamamen hukuki süreç ve işlemlere göre tanımlayanların hiç

yok denecek düzeyde olması (%3.23) olumlu bir eğilimdir. Yanıt vermeyenlerin varlığı (%19.35) düşündürücüdür. Fakat, çalışanların çoğunluğu (%77.42), aile mahkemesini bir uzmanlık mahkemesi olarak algılamakta ve müracaatçıları ile ilişkilerinin olması gereken niteliğini açık yüreklilikle tanımlamaktadır. Aile mahkemesi çalışanlarının görüşleri; iletişim temel bilgisine ve yeterliliklere dayalı ilişki ve etkileşim tanımı (%45.16) ile yönetim süreçlerine, mesleki rol ve işlevlere dayalı ilişki ve etkileşim tanımı (%29.03) olmak üzere iki farklı ilişki tanımını öne çıkarmaktadır.

İlişki tanımı yapanlar arasında öne çıkan görüş (%45.16), iletişim bilgisine ve yeterliliklere dayalı tanımıdır. Çoğunluğunu hakimlerin oluşturduğu (%32.26) bir bölüm uzmanın da eklendiği (%16.13) bu grubun mesleki ilişki tanımı: **"Yüzyüze iletişimle; sürekli paylaşım içinde, duygu ve düşünceleri net aktaran, içten davranışa dayalı, doğru algılayan, dikkatli, saygı ve sevgi çerçevesinde birbirlerinin görüşlerine saygılı, hoşgörülü, anlayışlı, empatik, şefkatli, dinleyen, görüşlere önem veren, güvene dayalı, açık, konular üzerinde birlikte düşünen, etki altında kalmadan rapor hazırlamaya yönelik bir iletişim ve etkileşim"** dir.

Yönetim süreçlerine, mesleki rol ve işlevlere dayalı ilişki ve etkileşim ta-

nımı yapan ikinci grup (% 29.03), bir hakim dışında, çoğunlukla uzmanlardan oluşmaktadır. Bu grubun mesleki ilişki tanımı: **“Süreç içinde iş bölümünün ve etkileşimin olduğu, ekip çalışmasına dayalı, disiplinlerarası mesleki rol ve işlevlerde etkililik sağlayan, uzman-danışan ve yardımcı olan boyutlarının işlerlik kazandığı bir ilişki ve iletişim”**dir.

Tanımlar değerlendirilecek olursa; iki ayrı tanımdan çok, birbirini tamamlayan, zenginleştiren ve uzmanlık mahkemesinde olması gereken geniş bir mesleki ilişki ve iletişim tanımı ortaya çıkmaktadır. **Aile mahkemelerinde çalışanlar arasında iş bölümünün ve karşılıklı etkileşimin olduğu, ekip çalışmasına dayalı, disiplinlerarası mesleki rol ve işlevlerde etkililiği ve verimliliği hedefleyen, uzman - danışan ve yardımcı olan boyutlarının işlerlik kazandığı, yüzyüze iletişimin temel alındığı, sürekli paylaşım içinde, duygu ve düşüncelerin açıkça aktarıldığı, içten, doğru algılayan, dikkatli, saygı ve sevgi çerçevesinde birbirlerinin görüşlerine önem veren, hoşgörülü, anlayışlı, empatik, şefkatli, dinleyen, güvene dayalı, açık iletişim tutumlarının etkili olduğu, dava konuları üzerinde birlikte düşünen, etki altında kalmadan rapor hazırlamaya yönelik ilişki ve iletişim tutum-**

larının işlevsel olduğu iletişim stratejisi önem kazanmaktadır.

Uzmanlık mahkemesinin niteliğini değerlendirmede kendi içindeki oluşumlara, dinamiklere ve müracaatçı ile ilişkilerine bakmak kadar, avukatlara bakış açılarını da ele almak önemlidir. Uzmanlık mahkemesinin niteliği; sistemci ve bütüncül bir yapıda ve çoklu etkileşime dayalı bir dinamik içinde ele alınmalıdır. Aile mahkemesine başvuran aile bireylerinin savunuculuğunu üstlenen avukatlar yargı sisteminin temel bileşenlerindedir. Aile bireylerinin hak ve çıkarlarının savunulmasında, korunmasında ve birey ve toplum yararına adaletin gerçekleşmesinde avukatın işlevi önemlidir. İlgili dava ve işlemlerin görülmesi ve dava dosyalarının karara bağlanması sürecinde; hakim ve uzmanlar yanında avukatlar da işlevseldir. Türkiye’de bir uzmanlık alanı olarak gelişen aile mahkemelerinin gelişimi; görev yapan avukatların mesleki yaklaşımları ile ilgilidir. Çağdaş aile adalet sisteminin gelişimi tüm tarafların varlığını gözeten yaklaşımla düşünülmelidir.

Hakim ve uzmanların avukatlara bakış açılarını saptamak amacıyla konu ele alınmıştır. Aile mahkemesinde görev yapan avukatların yaklaşımları öne çıkarılmış ve avukatların mesleki yaklaşımlarına ilişkin hakimlerin ve uzmanların görüşleri alınmıştır. Kendi aralarında ve aile bireyleriyle daha verimli ve etkili ilişkileri ve dinamikleri

geliştirmek düşüncesinde olan mahkeme elemanları; aynı hedef doğrultusunda avukatlarla ilgili düşüncelerini açıklamaktadırlar. Aile mahkemesi hakim ve uzmanlarının, aynı mahkemede görev yapan avukatlara ilişkin değerlendirmelerini yansıtan ve avukatlardan beklenen mesleki yaklaşımları sergileyen görüşler, önemli boyutları içermektedir.

En yüksek orana ulaşan, hâkim ve uzmanların benzer ağırlıkta benimsediği (%45.16) görüş: **“Avukatların ticari kaygıdan uzak, profesyonelce davranmaları ve konusunda uzman olmaları ile ilgilidir. Avukatların; taraflardan bağımsız ve empati kuracak biçimde yaklaşmaları, toplum yararı doğrultusunda aile birliğinin devamına önem vererek toplumsal barışı sağlamaya yönelik olmaları, tarafları barıştıracı olan, yıkıcı olmayan tavırlar sergilemeleri, eşlerin ruhsal yapısını, çocukların gelişimini ön plana çıkarmaları, maddi konuları ön plana çıkarmayan, yönlendirici bir yaklaşım içinde olmaları”** boyutlarını içermektedir.

Aile mahkemesinin temel amaç ve hedefleriyle ilgili bu görüşler, hâkim ve uzmanların da temel aymaları gereken görüşlerdir. Bu görüşler doğrultusunda tüm tarafların işlevsel olması; uzmanlık mahkemesinin niteliğini yükseltir, ortak yaklaşım doğrultusunda kararların alınmasına ve adaletin gerçekleşmesine yardımcı

olur. Çoğunlukla hakimlerin paylaştığı ve bir grup uzmanın da katıldığı (%29.03) ikinci görüş bir önceki görüşü tamamlayıcı boyutlar taşımaktadır: **“Öncelikle, aile kurumunun öneminin bilincinde olarak; müvekkillerinin beklentilerini doğru algılamaları, bu algılamaya uygun bir değerlendirme yapmaları, duyarlı, sabırlı, hoşgörülü, uzlaştıracı, danışmanlık yapan bir yaklaşım sergilemeleri, dosyaya basit bir dava olarak bakmamaları, konularına hakim olmaları, ilk dava dilekçesine tüm mahrem konuları bilseler dahi yazmamaları, hukuki nitelemeyi doğru yapıp buna göre davayı kurgulamaları, meslek ahlakı içinde ne istediğini bilen ve çözüme açık bir yaklaşım içinde olmaları, uzmanları ve hakimi keyfi suçlamamaları ve reddetmemeleri”** görüşleri öne çıkarılmaktadır.

Aile Mahkemelerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri

Türkiye’de kuruluş aşamasında olan aile mahkemelerine ilişkin gözlemlenen sorunlar; kanundan kaynaklanan sorunlar ile mahkemelerde çalışan uzmanların görev ve sorumluluklarına ilişkin sorunlar olmak üzere iki ana grupta ele alınabilir. Mahkemelerin oluşumunu güçlendirmek ve uygulamalarına etkililik kazandırmak için uygulamanın içindeki hâkim ve uzmanların görüşlerinden yararlanmak gerekir. Karar vericilerin ve düzenlemeleri yönetenlerin yapacakları

çalışmalara yol gösterecek olan bu düşünceler, aile mahkemelerinde adalet mekanizmasının geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Uzmanlık mahkemesi olarak tanımlanan ve düzenlenen aile mahkemelerinin kuruluş kanunundaki eksikliklerin giderilmesi, yaşanan bir gereksinimdir. Uzmanlık mahkemesinde görev alan uzmanların görev ve sorumluluklarının belirsizliği önemli bir eksikliktir. Sosyal çalışmacıların, psikologların ve pedagogların daha etkili ve verimli çalışma koşullarına kavuşturulmaları, onların; mesleki verimliliklerini artırır. Uzmanların görev ve sorumluluklarının açıkça tanımlanması, aile mahkemelerinin; aile birliğinin korunması, sorunların barışçıl yollarla çözülmesi ve gerekli hizmetlerden aile bireylerinin yararlandırılması hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırır. Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanununun 5.maddesinde uzmanların tanımlanan görevleri şunlardır:

1. Davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek,
2. Mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili

çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek,

3. Mahkemece verilecek diğer görevleri yapmaktır.

Sosyal çalışmacı, psikolog ve pedagog olan elemanlardan oluşan uzmanların; uygulamada yakındıkları ve bir sorun olarak gördükleri görevlerinin tartışmaya açılması önem kazanmaktadır. Uzmanların görev ve sorumluluklarının güçlendirilmesi, aile mahkemelerinin bir uzmanlık mahkemesine dönüşmesine yardımcı olacaktır. Bu amaçla, uzmanların görev ve sorumluluklarının neler olması gerektiği konusunda hakim ve uzmanların görüşleri derlenmiştir. Uygulamanın içinde olan hakim ve uzmanların, görev ve sorumluluklar konusundaki tanım önerilerinde, iki ayrı eğilimin varlığı gözlenmektedir.

Birinci eğilim; yeni bir tanıma gerekli görmeyenler (% 9.68) ile aile mahkemesini boşanma mahkemesine indirgeyerek uzmanların görevlerini boşanma davalarına yardımcı olmaya göre sınırlandırarak tanımlayanlardan (% 29.03) oluşmaktadır. Toplam olarak (% 38.72) önemli bir grubun, bu eğilimleri, gerçekçi ve geçerli değildir. Aile mahkemelerinin kuruluş kanununda tanımlanan görev ve sorumlulukların yetersizliği ve geliştirilmesi gerektiği, işe giriş, çalışma ve eğitim aşamalarında yüzyüze yapılan görüşmelerde, Türkiye çapında aile mahkemelerinde çalışan çoğu

uzmanın dile getirdiği yakınmaları ve istekleridir.

İkinci eğilim; hâkim- uzman ilişkilerini iki farklı açıdan ele alan, iki farklı zihniyeti yansıtan tanımlar olarak değerlendirilebilir. Uzmanların görevlerini klasik mahkeme yapısı içinde ele alan, hakim-uzman ilişkisine dayalı, uzmanları hakime yardımcı elemanlar olarak görenler (%16.13) ile uzmanların görevlerini hakim-uzman-aile bireyleri ilişkileri odağında ele alan, ekip çalışmasını temel alan, mesleki çalışma yapmaya olanak sağlayan, hakime ve aileye yardımcı olmayı hedefleyen, yasayı ve uzmanlık mahkemesini geliştirici olanlar (%45.16)'dan oluşmaktadır. Uygulamada etkili olan ve yeni tanım arayışında öne çıkarılan, daha çok hakimlerce dile getirilen fakat azınlıkta kalan ve klasik mahkeme ortamını korumaya yönelik tanım: **"uzmanlar bir sonuç bildirmekten çok, taraflara; yol gösterici değişik bakış açıları sunmak, hakimlere; dosya, iş yoğunluğu ve fiziksel sorunlar nedenleriyle dosyaya çoğu zaman yansıtılmayan veya yansıtılmayan konularda aydınlatıcı olmak, eşler arasındaki sorunun ne olduğunu belirlemek, tarafların soruna yaklaşımlarını saptamak, müdahaleye yönelmeden belki uzlaşmaya ne kadar yakın oldukları konusunda, mesleki etik ilkelerle objektiflik ve tarafsızlık**

içinde rapor yazarak görüş bildirmek" tir.

Türkiye'de yeni oluşan aile mahkemelerinin niteliğini geliştirmeye, uzmanlık mahkemesi işlevlerini gerçekleştirmeye ve çağdaş çalışma yaklaşımlarının yerleşmesine yardımcı olarak tanım, % 45.16 gibi yüksek bir orana ulaşan, hâkim ve uzmanların çoğunluğunun katıldığı tanımdır. Gelişmeye yardımcı boyutları içeren bu tanım: **"Uzmanlar; etkili iletişim bilip, ekip çalışması içinde aile bireyleriyle sağlıklı bağlantılar kurarak, sosyal ekonomik, kültürel yapıları tanımlamalı, tarafsızlık içinde; uzlaştırıcı, bilgilendirici, yönlendirici ve eğitici görevler yaparak tarafların bilinç düzeylerini arttırmalı, ailede yaşanan ve yaşanabilecek sorunların görülmesine, barışçıl ve etkili biçimde, sorunlara onlarla birlikte katılımcı düzeyde çözüm bulmaya çalışmalı, müdahaleye gerek yok ise tüm bunları raporlaştırmalı, çocukların süreçten olumsuz etkilenmelerini engelleyici çalışmalar yapmalı, yargılama öncesinden başlayarak sorunların anlaşılmasında hakime yardımcı olmalı, uyumsuzluğun çözümünde hakime yardımcı olmak için; eşler arasındaki sorunların neler olduğunu, nelerden kaynaklandığını ve çözülebilir sorunlar olup olmadığını tesbit ederek, tarafsızlık sınırları içinde gerektiğinde yol gösterici olarak ve taraf-**

ları sulhe teşvik ederek evlilik birliğinin devamını sağlamalıdır”.

Yasaların oluşturulması toplumda, devlet yapısında ve ilgili olduğu alanda bütüncül ve sistemci bir gelişmenin başlatılması açısından önemlidir. Demokratik, laik ve sosyal hukuk devletinin nitel ve işlevsel gelişimi için gerekli olan yasal düzenlemeler; zihniyet, yapı ve uygulama ölçütleri açısından ele alınmalıdır. Yasaların çıkarılması, yasaya uygun kurumsal yapıların oluşturulması ve yasanın uygulanması bir bütün olarak görülmelidir. Toplumun ve insanın yararına hizmet üreten çağdaş devlet yapısının ve adalet sisteminin geliştirilebilmesi için yasaların gereksinmelere göre geliştirilmesi önemlidir. Bu amaçla, uygulamada çalışan aile mahkemesi hâkim ve uzmanlarına görüşleri sorulmuştur. Derlenen verilere göre, aile mahkemelerine ilişkin en önemli sorunlar şunlardır:

1. 4787 Sayılı Kanunun 6. maddesindeki alt yapı kurulmadan, yeterli elaman sağlanmadan, sosyal güvenlik sistemindeki eksiklikler giderilmeden, ilgili ve gerekli sosyal hizmet kurumları oluşturulmadan uygulamaya geçilmesi, aceleye getirilerek kanunun çıkarılması, uzmanların görevlerinin açıkça tanımlanmaması ve çalışmalarını kolaylaştırıcı alt yapının kurulmaması, sistematik bir yaklaşım geliştirilmemesi ve bilim-

sel çevrelerden görüş alınmamış olması (% 61.29),

2. Hakimlerin ve uzmanların taraflarla görüşme ve dinleme eksikliği, iletişim kurmadaki isteksizlik ve diğer müesseselerin eksikliği (% 12.90),
3. İş yoğunluğu iş yükünün ağırlığı, taraflarla hakimlerin görüşmeye vakit bulamaması, yer sıkıntısı, yasanın uygulamayı açıklamadaki eksikliği, uzmanların deneyimsizliği (%9.68),
4. Görev alanının çok geniş tutulmuş olması, 7.ve 8.maddelerin çok genel ifadeleri kapsaması nedeniyle amaçlananların gerçekleştirilmesinin olanaklı olmaması (%6.45),
5. Boşanma sürecinde çok ileri aşamada dosyanın uzmana verilmesi, erken müdahalenin engellenmesi, kusurlu tarafın dava açması durumunda boşanmanın reddedilmesi (% 6.45),
6. Hakimlerin uzmanları ayrı meslek grubu olarak görmesi, uzmanı kendisinin dosyayı daha iyi anlamasını sağlayacak, taraflardan daha detaylı bilgi alacak katipler olarak görmesi (% 3.23) 'dir.

benimsemeleri, uzmanları ekibin bir parçası olarak görmeleri, katılımcı, paylaşımcı ve birlikte çalışma anlayışını davranışa dönüştürmeleri uygulamada önemli bir gereksinimdir. Türkiye'de yeni oluşan aile mahkemelerinin aile bireyleri ile kurdukları ilişkilerde belirleyici olan etmenler; yetişkin hakimlerin alanda kazandıkları mesleki iletişim deneyimleri ile genç yetişkinlik çağında bulunan uzmanların lisans eğitimlerinde aldıkları bilgiler ve yaptıkları mesleki uygulamalarda kazandıkları deneyimlerdir. Aile mahkemesi çalışanlarının farklı kaynaklara dayanan deneyimlerinin geliştirilerek, "yeni bir iletişim stratejisi"ne dönüştürülmesi gerekir. Hakim ve uzmanların avukatların mesleki yaklaşımları ile ilgili önerileri, kendi yaklaşımlarını ve iletişim stratejilerini geliştirmede de örnek alabilecekleri nitelikler içermektedir. Türkiye'de aile mahkemelerinin yeni kurulması ve elamanların farklı deneyim düzeylerinde olmaları nedeniyle ortak bir çalışma yaklaşımını geliştirmede ve ortak bir mesleki ilişki ve etkileşim anlayışını benimsemede sıkıntılar olduğu söylenebilir. İlgili yasada ve uygulamalarda eksikliklerin bulunmasına karşın, aile mahkemesinde görevli tüm elamanların mahkemelerin gelişmesine önderlik edebilecekleri belirtilmelidir. Uzmanlık mahkemesinde görev alacak elamanların konumunu güçsüzleştiren bu açılımlar, uygulamada; şu eğilimleri gündeme getirmiştir. Ön-

ceden Asliye Hukuk Mahkemelerinde benzer davalara bakan bazı hakimler, yeni mahkeme yapısı içinde uzmanları benimsemede, görev vermede ve ekip çalışması anlayışı içinde birlikte çalışma tarzını gerçekleştirmede isteksiz davranmışlardır. Yeni oluşan aile mahkemesinde görev alan bazı hakimler; uzmanların eş zamanlı atanamaması nedeniyle, kamu ve özel kurumlarda çalışan ilgili elemanları görevlendirmiş, bu eğilim; tampon bir mekanizma olarak işletilmiş, mahkemede sürekli çalışması gereken uzmanlar yerine, birikişi mekanizmasının işletilmesine yol açmıştır. Bu eğilimler, aile mahkemelerinin kurumlaşmasını ve uzmanlık mahkemesi niteliğini kazanmasını engellemiştir. Bu eğilimlerin yaşandığı mahkemelerde; oluşan yönelişler ve ara mekanizmalar; uzmanların mahkemelere atanmalarının tamamlanmasından sonra, ön yargılara dönüşmüş hakim ve uzmanlar arasındaki ilişkiler sağlıklı bir düzeyde gelişmemiştir. Uzmanların görev ve sorumluluklarına ilişkin tanımlarda ortaya çıkan farklılıklar, yaşanan sorunları tanımlayıcı olduğu kadar, değerlendirme odaklı yaklaşımlar açısından, yeni çıkış yollarını da sergilemektedir (Bloom, Fischer, Orme, 2003).

Aile mahkemelerinin kuruluş felsefesi, ilke ve normları, görev ve sorumlulukları geniş çerçevede düşünülmüştür. Aile adalet sisteminin boyut-

ları içinde; boşanma odağı sadece bir dava konusudur. Boşanma davalarının günümüzde yoğunlaşmasından yola çıkarak (Arıkan, 1992), aile mahkemesini ve uzmanların görevlerini, yoğunlaşan bir davaya türüne göre sınırlamak ve tanımlamak; geliştirici bir öngörüdür çok, güncel yoğunluk içinde, dar açıdan bakışın bir göstergesidir. Uzmanlık mahkemesi olgusunu dikkate almayan, ilgili yasayı ve pratiğini gözardı eden görüşlerin yapıcı ve gelişmeye yardımcı olması beklenemez. Aile mahkemelerinde uzmanların yaşadığı sorunlar ve görevlerinin geliştirilmesi talepleri; aile mahkemesinde, klasik mahkeme yapısını yerleştirmeye ve korumaya çalışan tanımın uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Uzmanları; uzmanlık mahkemesi biçimi dışında düşünen, sonuçları sadece hakimlerin ürettiği, iş yoğunluğu içindeki hakimleri rahatlatıcı, dosyadaki sınırlı bilgileri genişleten ve hakime bilgi desteği sağlayan, eşlerin sorunlarını, uzlaşmaya yakınlıklarını gözlemleyerek hakime rapor halinde sunan, mesleki açıdan hiçbir müdahaleyi yapmayan elamanlar olarak gören bu yaklaşım, yaşanan sorunların dinamiğini açıkça sergilemektedir (Depoy ve Gilson, 2003).

Sosyal Çalışmacı, psikolog ve pedagoğdan oluşan uzmanlar; ekip çalışması içinde, etkili iletişim bilgisine dayalı, çevresi içinde aileyi temel alan çalışmalarıyla (Morris, 2002:

126-136) görev ve sorumluluklarını yapabilecek birikimlere sahiptir. Uzmanlar, yargılama öncesinde, yargılama sırasında ve yargılama sonrasında; aileye ve aile bireylerine bilimsel, mesleki, kurumsal yardım ve desteği sağlayacak bütüncül, sistemci, çok sektörlü, çoklu iletişime dayanan, bağlantılı çalışma için işbirliğine açık bir çabanın içinde olmalıdır (Osgood,1989:117-132). Aile adalet sisteminin geliştirilmesi doğrultusunda; aile mahkemeleri yapısının ve uzmanlık mahkemesi niteliğinin güçlendirilebilmesi için, bu anlayışa uygun değişikliklerin yapılması gereklidir. Hakim ve uzmanların öne çıkardıkları sorunlar bu anlayış içinde kapsamlı olarak çözülebilir. Türkiye’de aileye yönelik sosyal sistem ile aile adalet sisteminin bir arada güçlendirilmesi öncelik kazanmaktadır (Hartman, 1995:182 -192). Sosyal sistemin güçlü bir örgütlenme ve işleyiş düzeyine ulaştığı ülkelerde, ilgili yasalardaki ilke ve normların gerçekleşmesi olanakları artmakta ve aile mahkemelerinin çalışmaları da etkililik kazanmaktadır (Hunt, Head, Drucker, 2003; Joung,2000). Aileye, eşlere, erkeğe, kadına, çocuğa, gençlere, yetişkinlere ve yaşlılara yönelik toplumsal koruma sistemi açısından; sağlık, sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemlerinin yasal, idari ve yapısal olarak geliştirilmesi gereklidir (Lopata, 1999:161-172). Aile mahkemesindeki uygulama ortamını güçlendirmesi

- Cılga, İ. (2001) Ekonomik Kriz ve Aile, **1. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu**, Ankara Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu ve Hacettepe Üniversitesi Aile Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, 135-145.
- Cılga, İ. (2002) Aile Mahkemesi Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme, Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu, **Aile ve Toplum Dergisi**, (2)5, 51-59.
- Cılga, İ. (2004) **Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları No: 16, Ankara.
- Depoy, E., Gilson, S. F. (2003) **Evaluation Practice**, Nelson Thomson Learning, Toronto.
- Erdoğan, İ. (1998) **SPSS Kullanım Örnekleriyle Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri**, Emel Matbaası, Ankara.
- Froggatt, A. (1990) **Family Work With Elderly People**, British Association of Social Worker, Macmillan.
- Hartman, A. Laird, J. (1983) **Family-Centered Social Work Practice**, The Free press, New York.
- Hartman, A. (1995) Ideological Themes in Family Policy, **Family in Society**, (76)3, 182-192
- Hunt, J. Head, A., Drucker, N. (2003) **Capturing Guardian Practice Piorto CAF/CASS**, Oxford Centre for Family Law and Practice Working Paper, Department of Social Policy and Social Work, University of Oxford.
- Joung, P. (2000) **Mastering Social Welfare**, Palgrave Master Series, New York.
- Karagülmez, A., Ural, S.S. (2003) **Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Kanunu**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Kömürçyan, N. (2005) Sosyal Hizmet Uzmanlarının Aile Mahkemesine İlişkin Bilgi, Görüş ve Değerlendirmeleri, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Ankara.
- Köseoğlu, B. (2005) **Aile Mahkemelerinin İşleyişi Bilimsel Görüşler- Yargı İçtihatları**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Lopata, H. Z. (1999) **In-Laws the Concept of Family, Concept and Definitions of Family for the 21 st Century**, Editörs: Settles, B., Steinmetz SbK., Peterson, G.W., Susman M. B.,) The Hawort Press, New York, 161-172.
- Miller, B. C. (1996) **Aile Araştırma Yöntemleri**, Çev. Dinçay Köksal, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Bilim Serisi: 97, Ankara.
- Morris, K. (2002) Family- based Social Work, , **Critical Practice in Social Work**, Editörs: Payne, M. Adams, R. Dominelli, L. ,Palgrave-now Palgrave Macmillan, New York, 126-136.
- Osgood, N. J. (1989) A systems Approach to Suicide Prevention, **Aging and Family Therapy**, Editors: G.A. Hughston, V. A. Christopherson, M.J. Bonjean, The Haward Press, London, 117-132.
- Payne, M. (2002) Coordination and Team Work, **Critical Practice in Social Work**, Editörs: Payne, M. Adams, R. Dominelli, L. ,Palgrave-now Palgrave Macmillan, New York, 252-260.
- Payne, M., Adams, R., Dominelli, L. (2002) On Being Critical in Social Work, **Critical Practice in Social Work**, Editörs: Payne, M. Adams, R. Dominelli, L. ,Palgrave-now Palgrave Macmillan, New York, 1-12
- Sirmen, L., Koçhnisarçoğlu, C., Tanrıver, S., Süral, N., Tercan, E. (2000) **Karşılaştırmalı Hukukta Aile**

Mahkemeleri ve Türkiye'de Aile Mahkemelerinin Kurulmasında Yararlanılabilecek Bir Model, **KAMU-İŞ İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Ankara, (5) 3, s1-32.

Şeker, M. (1986) İktisadi ve Sosyal Bilimlerde Yöntem ve Yaklaşım Sorunları, Değişim Yayınları, Ankara.

Turhan, M. (1997) **Anayasal Devlet**, Gündoğan Yayınları, Ankara.

